

فرهنگ اعلام شهدا استان همدان

www.ketab.ir

دفتر پژوهش‌های فرهنگی
معاونت پژوهش و
ارتباطات فرهنگی
بنیاد شهید و امور ایثارگران

۱ ۳ ۹ ۳

عنوان و نام پدیدآور: فرهنگ اعلام شهیدان / تنظیم دفتر پژوهش‌های فرهنگی، معاونت پژوهش و ارتباطات فرهنگی، بنیاد شهید و امور ایثارگران
 مشخصات نشر: تهران: بنیاد شهید و امور ایثارگران، معاونت پژوهش و ارتباطات فرهنگی، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، نشر شاهد، ۱۳۹۳.
 مشخصات ظاهری: ۹۸۷ ص: مصور (بخش رنگی)، عمل (بخش رنگی)، نمودار (بخش رنگی). ۲۹x۲۲ س.م.
 شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۹۴-۵۰۷-۷
 وضعیت فهرست نویسی: فیبا
 موضوع: جنگ ایران و عراق، ۱۳۵۷-۱۳۸۷. همدان (استان) -- همدان -- سرگذشتنامه
 موضوع: شهیدان -- ایران -- همدان (استان)
 شناسه افزوده: بنیاد شهید و امور ایثارگران. دفتر پژوهش‌های فرهنگی
 شناسه افزوده: بنیاد شهید و امور ایثارگران. نشر شاهد
 رده بندی کنگره: ۱۳۹۳ ۴۳۷۴ ف / ۱۶۲۵ DSR
 رده بندی دیویی: ۹۵۵/۰۸۴۳۰۹۲۲
 شماره کتابشناسی ملی: ۲۸۶۰۹۷۵

فرهنگ اعلام شهیدان ■ استان همدان
 تنظیم: دفتر پژوهش‌های فرهنگی بنیاد شهید و امور ایثارگران
 نوبت چاپ: اول ۱۳۹۳ ■ شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
 مدیر هنری: سعید باباوند ■ صفحه‌آرایی: مهسا بزرگ‌امید
 امور لیتوگرافی، چاپ و صحافی: مؤسسه فرهنگی هنری شاهد
 قیمت: ۳۰۰۰۰ ریال ■ شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۹۴-۵۰۷-۷

نشانی: تهران - خیابان آیت الله طالقانی - خیابان ملک‌الشعرای بهار شمالی
 شماره ۵ معاونت پژوهش و ارتباطات فرهنگی بنیاد شهید و امور ایثارگران
 دفتر پژوهش‌های فرهنگی، نشر شاهد تلفن: ۸۸۲۴۷۴۹-۸۸۳۰۸۰۸۹
 توزیع: مؤسسه فرهنگی هنری شاهد تلفن: ۸۸۸۲۹۵۲۳
 مرکز بخش: تهران ۶۶۴۹۱۸۵۱
 و فروشگاه‌های نشر شاهد و سایر فروشگاه‌های معتبر

هفت	سخن ناشر
نه	مقدمه
پانزده	راهنمای استفاده از فرهنگ اعلام
بیست و سه	تعریف واژگان و مفاهیم
سی و سه	اسامی همکاران
سی و پنج	موقعیت جغرافیایی استان
چهل و نه	عنوان مداخل
۱	شرح مداخل
۸۳۷	ضمائم

با انتشار مجموعه مجلدات فرهنگ اعلام شهدا حاصل بیش از یک دهه تلاش و پژوهش بنیاد شهید و امور ایثارگران در ثبت احوال اجمالی شهدای انقلاب اسلامی و دفاع مقدس برقرار گشته و در معرض مطالعه اندیشمندان و نگارندگان تاریخ ایران اسلامی قرار گرفته است.

این مجموعه که در مقدمه اثر به طور مشروح معرفی شده است، براساس تقسیم بندی استانی طرح ریزی شده است و مجلد حاضر زندگی نامه موجز و مستند شهدای استان همدان را در بر می گیرد.

گروه های مطالعاتی و اسنادی بنیاد شهید و امور ایثارگران در سراسر کشور با همکاری خبره ترین نگارندگان تاریخ انقلاب و دفاع مقدس و براساس منابع مکتوب و شفاهی با مدیریت دفتر پژوهش های فرهنگی بنیاد سعی کرده اند تا صحیح ترین اطلاعات مربوط به شهدای کشور را جمع آوری و به شیوه ای علمی تدوین کنند.

نشر شاهد که اینک چاپ و نشر آثار مستند و پژوهش محور را اولویت نخست بر طبع ذاتی خود قلمداد می کند، این مجموعه ارزشمند را به شکلی مطلوب به زیور طبع آراسته کرد و گامی دیگر در جهت نشر اسناد و آثار شهدا و ایثارگران بزرگوار برداشت؛ باشد که این همت بلند فرهنگی برای ثبت و انتشار آثار مستند شهدا، مرضی خداوند بزرگ و مقبول درگاه شهیدان قرار گیرد.

نشر شاهد

تاریخ کهن این مرزو بوم سرشار از فداکاری و رشادت دلیران و مردانی است که در نبرد با سیاهی و ظلمت، نور و روشنایی حق را برایمان به ارمغان گذاشته‌اند. هر قدمی که در راه پاسداشت زندگی، نام و خاطره این زورق‌نشینان کوی صفا و روشنی برداشته شود، گنجینه‌ای گران‌بها را به آنان که در دوره کهن می‌زیستند و آن‌ها که پیش‌تر خواهند آمد، هدیه می‌کند تا جرعه‌ای از آن همه معرفت و حمیت را بنوشند و بر خود بیالند که چنین تاریکی ندارند.

سال‌ها گذشت تا روزگاری آمد که نبرد میان نور و سیاهی و حق و باطل در برابر دیدگانمان، در گرفت و به دو چشم خود دیدیم اسطوره‌هایی که در وصف‌شان بیت‌ها سروده و برگ‌ها نگاشته شد. بر قامت انسان‌هایی دلیر، رشید و فداکار برای صیانت از آرمان‌ها و ارزش‌های الهی و انسانی، از بالاترین هدیه حضرت پرو، دیگر به خود که همانا جان مبارک‌شان بود، گذشتند و به نابودی سیاهی و ظلمت کمر همت بستند. بر آستان شهادت بوسه زدند و متخیر به نام شهید شدند. رفتند و روشنایی آب را بر جانمان نشانند و ما ماندیم و کوله‌باری از خاطرات سبزشان. اینک که میراث‌دار یادشان و عطر دل‌انگیز نامشان شده‌ایم، بر ماست که به تمامی، این امانت را به تاریخ بسپاریم تا آیندگان بدانند و بخوانند و دفتر ایام همواره مفتخر به زنان و مردان مجاهد و شریفی است که رو به سوی نور دارند و در این گذر، آفتاب وجودشان به سجده را روشن می‌کند.

فرهنگ اعلام شهدا، شناختنامه این شهیدان است که به همت جمعی از کارشناسان و نویسندگان تهیه و به رشته تحریر درآمده است. خدای را شاکریم که بر ما منت نهاد تا در دوره کوتاه عمرمان سهمی کوچک در نگارش این بخش از تاریخ پرافتخار کشورمان داشته باشیم.

امید که آینده با عطر یاد و نام این شهیدان راه حق، از هر آنچه نشان سیاهی است، به روشنی درآید.

کتاب پیش‌رو «فرهنگ اعلام شهدای استان همدان» با ۷۰۱۸ مدخل، یکی از مجموعه کتاب‌های فرهنگ اعلام شهدای سراسر کشور، شامل زیست‌نامه کوتاه شهدای استان در فاصله سال‌های ۱۳۴۲ تا ۱۳۹۰ است. در این فرهنگ با توجه به تنوع مداخل از نظر گروه‌های مختلف جمعیتی پس از کارشناسی و مطالعات بسیار، حداکثر و حداقلی از اطلاعات فردی هر شهید معین شد تا بر اساس آن زندگی‌نامه‌ها به نگارش درآید. نام، نام خانوادگی، نام مستعار، جنسیت، ملیت، دین، مذهب، ایل، نام پدر، سال فوت پدر (اگر قبل از شهادت شهید اتفاق افتاده باشد)، نام مادر، سال فوت مادر (اگر قبل از شهادت شهید اتفاق افتاده باشد)، تاریخ تولد (روز، ماه و سال)، محل تولد، وضعیت تأهل، سال ازدواج، تعداد فرزندان (به تفکیک دختر و پسر)، میزان تحصیلات، محل یگان اعزامی، مسئولیت در جبهه، کیفیت شهادت، نحوه شهادت، محل شهادت، تاریخ شهادت (روز، ماه و سال)، محل دفن و شهید دیگر خانواده، اطلاعاتی است که در زندگی‌نامه هر مدخل درج شده است. طبیعی است که زندگی‌نامه برخی از شهیدا، مانند شهدای خردسال یا بمباران، فاقد بسیاری از اطلاعاتی است که به آن اشاره شد.

به جز ۲۷ گزینه یاد شده که در «سوابق و مبارزات سیاسی و اجتماعی» «آثار» «تألیفات علمی و ادبی»، «همرزمان و یاران دوران مبارزه»، «مدت حضور در جنگ»، «عملیات منجر به شهادت»، «عضویت در احزاب و گروه‌های سیاسی - اجتماعی» و مواردی از این قبیل می‌توانست بخشی از سوالات فرم‌ها و پرسش‌نامه‌های جمع‌آوری اطلاعات برای غنی‌تر شدن متون زندگی‌نامه‌ها باشد. اما به دلیل گذشت زمان طولانی از طراحی اولیه پرسش‌نامه‌ها، افزودن هر گونه جدید دیگر مستلزم صرف زمان و هزینه مجدد و به تأخیر افتادن عرضه زندگی‌نامه‌ها و مجموعه کتب این طرح به محققین و عموم جامعه می‌شد بنابراین از آن صرف‌نظر و به متون فعلی با اطلاعات موجود در آن بسنده شد. شایان ذکر است در اجرای این طرح برای دو گروه دیگر اینثارگران یعنی جانبازان و آزادگان معظم، این کاستی برطرف شده و پرسش‌نامه‌های کامل و جامع برای این عزیزان طراحی و در حال اجراست.

اهداف

اهم اهدافی که برای طرح فرهنگ اعلام شهدا پیش‌بینی شده به قرار زیر است:

- ۱- نگارش زندگی‌شهادت‌نامه شهدای دوران مبارزات انقلاب اسلامی سال ۴۲ و پس از آن تا به امروز، به عنوان قهرمانان ملی کشور که بخش مهمی از تاریخ این مرز و بوم را رقم زده‌اند و ارائه آن به محققان، اندیشمندان و علاقه‌مندان تاریخ معاصر.
- ۲- گردآوری و ثبت اطلاعات مستند از شهدای یاد شده در قالب زندگی‌نامه‌هایی کوتاه و مفید با شیوه نگارش ساده و به دور از توصیف، آرایه‌های ادبی و ارزش داوری.
- ۳- تهیه مجموعه‌ای مرجع و مستند که بتواند نیازهای پژوهشی و اطلاع‌رسانی از مداخل مورد نظر را فراهم کند.

ضرورت

- ۱- نبود مجموعه‌ای مستند از زندگی‌نامه‌های شهدای دوران مبارزات انقلاب اسلامی و پس از آن تا به امروز.
- ۲- نیاز پژوهشگران به بررسی وقایعی چون انقلاب اسلامی، جنگ و گروه‌های مختلف شهدای آن با رویکردهای جامعه‌شناختی، تاریخی، مردم‌شناختی و....
- ۳- در دسترس نبودن آمار و اطلاعات جمعیت‌شناختی گروه‌های سنی مختلف شهدای به شکلی یکپارچه و مستند.

پیشینه

سنت زندگی نامه نویسی از دیرباز در میان جوامع بشری رایج بوده است. برخی محققین این سنت را تا سنگ نوشته ها و لوحه های گلین دوران باستان به عقب می برند. اما در دوران جدید این سنت دچار تحولات عمیق و گسترش فراوانی شد تا جایی که شاید هیچ فرد شاخص، مشهور و موثر را در جهان نتوان یافت که زندگی نامه «خود نوشت» یا «دیگر نوشت» نداشته باشد.

در کنار رونق زندگی نامه نویسی، در دوران جدید، فرهنگ نویسی نیز رواج فراوانی یافته به طوری که فرهنگ نامه های مکتوبی در حوزه های مختلف زندگی بشر تهیه و عرضه شده است. از فرهنگ نامه های جغرافیایی و تاریخی تا فرهنگ گیاهان دارویی، بناها، اشخاص و حتی فرهنگ تولیدات صنعتی، صنایع ماشینی، دستی و... به هر حال رونق زندگی نامه نویسی و توجه به زندگی پیشینیان از یک سو و رواج فرهنگ نامه نویسی و تأثیر آن در دانش جدید بشر از سوی دیگر باعث شد تا فرهنگ های مختلفی برای ثبت و ضبط زندگی، احداث و آثار انفرادی که در زمان حیاتشان ردپایی از خود بر جای گذاشته اند، نوشته شود. در ایران از جمله این فرهنگ ها می توان به «ریحان الادب» و «فرهنگ زندگی نامه ها» و آثار دیگر اشاره کرد که گاه عمومی اند و فراگیر «مثل فرهنگ زندگی نامه ها» و گاه اختصاصی «مثل ریحان الادب» که مختص مشاهیر عالم اسلام است. سایر فرهنگ هایی که در دوران معاصر با تأکید بر اعلام رویدادهای جهانی، نهادهای اجتماعی، افراد و بناها، تهیه و منتشر شده اند عبارتند از: «فرهنگ فارسی اعلام»^۱، «فرهنگ اعلام سخن»^۲ و «فرهنگ اعلام تاریخ اسلام»^۳.

تدوین و نگارش زندگی نامه، در جهان اسلام نیز پیشینه چندین صدها دارد، که ظاهراً نخستین بار در اواخر سده اول هجری، فکر ثبت ابعاد گوناگون قولی و عملی (رفتاری، گفتاری، پیشه و...) به شکل سیره نویسی با نوشتن زندگی نامه ایشان متداول و در یک فرآیند چند سده به نگارش سیره خلفا و مشاهیر اسلام منجر شد. نخستین زندگی نامه هایی که به ذکر خصایص و ویژگی های شخصی شهدا و کشته شدگان در راه دین خدا اختصاص یافت، در تعبیری تازه از زندگی نامه نویسی به نام «مقاتل» متجلی شد. مقاتل اگر چه بیشتر به شیوه و چگونگی کشته شدن بیان زندگی نامه ها می پردازد ولی تا حدودی در برگیرنده مقدمه ای از حیات آنها نیز می باشد. «اصغ بن نباته» از یاران امام علی (ع) از نخستین مقتل نویسانی است که کتابی در شرح شهادت جانگداز حسین بن علی (ع) به رشته تحریر درآورد.

مقتل نویسی نیز مانند سیره و مغازی در جهان اسلام رایج شد و در ادبیات مذهبی شیعیان جایگاه ویژه ای یافت. از معروف ترین این دسته از زندگی نامه نویسی باید به «مقاتل الطالبیین» نوشته ابوالفرج اصفهانی اشاره کرد. پس از آن نیز کسانی زندگی نامه شهیدان راه حق را نگاشته اند که نگارش این قبیل سیره ها تا عصر حاضر نیز ادامه پیدا کرده است.

دامنه زمانی طرح

این کتاب دربردارنده زیست نامه تمام افراد با ملیت ایرانی است که از سال ۱۳۴۲ تا زمان انتشار مجموعه کتب فرهنگ اعلام، به شهادت رسیده اند و در بنیاد شهید و امور ایثارگران به عنوان شهید، پرونده دارند.

۱ - صدقی افشار و همکاران

۲ - دکتر حسن انوری.

۳ - سید غلامرضا تهمی

روش اجرای طرح

۱- مدخل گزینی: کلیه مداخل این فرهنگ با روش مطالعه اسنادی از میان منابع اطلاعاتی داخلی بنیاد شهید و امور ایثارگران در استان‌ها همچون پرونده فرهنگی، پرونده کارگزینی، سیستم پذیرش، به شرط داشتن پرونده و تأیید شهادت در این بنیاد انتخاب شده‌اند.

۲- جمع آوری داده‌های مورد نیاز برای معرفی مداخل و تدوین زندگی‌نامه‌ها از طریق تکمیل پرسشنامه، مصاحبه و مراجعات حضوری به خانواده و بستگان شهدا - در قالب فرم‌های تأیید شده انجام و در اختیار شورای علمی و برنامه‌ریزی این طرح در دفتر پژوهش‌های فرهنگی مرکز قرار گرفته - و همچنین با مطالعه اسنادی در میان استاد و پرونده‌های مربوط به مداخل در استان‌های سراسر کشور و شهرستان‌های تابعه آن‌ها، صورت گرفته است.

مشکلات و محدودیت‌های طرح

- ۱- به دلیل گذشت سال‌های طولانی وقوع حوادثی چون مبارزات دوران انقلاب، مبارزات داخلی بعد از پیروزی انقلاب تا آغاز رسمی جنگ، وقایع هشت ساله جنگ تحمیلی و... بسیاری از اطلاعات فراموش شده یا از بین رفته‌اند. تعدادی از افراد مطلع مانند خانواده و بستگان شهدا نیز به دلایل فوت یا مهاجرت در دسترس نبوده‌اند. بنابراین امکان دسترسی به بعضی از اطلاعات لازم برای نگارش زندگی‌نامه‌ها علی‌رغم تلاش گروه برای جمع‌آوری کننده در استان‌ها وجود نداشته است.
- ۲- از ده سال پیش تا سال ۱۳۸۶ فرآیند جمع‌آوری و تدوین پرسش‌نامه‌ها و بازبینی و کنترل آن‌ها به شکل غیر مکانیزه و دستی انجام می‌شده است. همین امر علاوه بر صرف زمان و هزینه‌ی بالا شکلات و کاستی‌های احتمالی را نیز موجب شده است.
- ۳- از بین رفتن مستندات وقایع زندگی بعضی از شهدا هم به دلایل سوانح، مدرک تحصیلی، عکس و... که طی بمباران یا موشک باران به شهادت رسیده‌اند.
- ۴- عدم اطلاع خانواده و بستگان شهدا در خصوص بعضی از گزینه‌های اطلاعاتی چون: "مسئولیت در جبهه"، "کیفیت شهادت"، "یگان اعزامی"، "نحوه شهادت" و "محل شهادت". طبعاً داده‌های وارد نظر می‌بایست از سازمان‌هایی که شهدای مذکور زیر نظرشان فعالیت می‌کرده و در صحنه‌ی جنگ یا انقلاب حضور داشته‌اند، گرفته شود. به علت تعدد مراکز و سازمان‌های مسئول و اعزام کننده، اخذ اطلاعات صحیح پس از گذشت سال‌ها از دشواری‌های این امر بوده است.
- ۵- جمع‌آوری عکس کلیه مداخل بنا به دلایل و مشکلاتی که در خصوص بعضی از گزینه‌های اطلاعاتی ذکر شد، در ویراست اول میسر نشده است. این کاستی نیز در ویراست‌های بعدی جبران خواهد شد.

سخن آخر

فرهنگ اعلام حاضر با حداکثر اطلاعات به دست آمده و طبق روش‌های ذکر شده، تدوین و آماده‌سازی شده است. مبنای نگارش زندگی‌نامه‌ها، اطلاعات فرم‌ها و پرسش‌نامه‌هایی است که نیروهای بومی هر استان با تأیید درستی آن از سوی خانواده‌های شهدا و مسئولین بنیاد شهید و امور ایثارگران آن استان، گردآوری و در اختیار دفتر پژوهش‌های فرهنگی بنیاد شهید و امور ایثارگران در تهران قرار داده‌اند.

دفتر پژوهش‌های فرهنگی با توجه به تدوین و چاپ مجموعه کتب فرهنگ اعلام شهدا برای نخستین بار در کشور و نیز جامعه آماری گسترده مداخل آن، به هیچ رو مدعی نیست که اثری بی نقص در این زمینه ارائه کرده است. مجدداً تأکید می‌شود بسیاری

فرهنگ اعلام شهدا | سیزده

از گزینه‌های اطلاعاتی لازم در خصوص برخی از مداخل برای تدوین تا زمان چاپ فرهنگ‌نامه کامل نشده و دسترسی به آن‌ها به دلایل متعددی از جمله در قید حیات نبودن برخی از خانواده‌های شهدا، عدم دسترسی به برخی دیگر از آن‌ها، دشواری جمع‌آوری اطلاعات صحیح بعد از گذشت زمانی طولانی از وقوع حوادث و... امکان‌پذیر نبوده است. بنابراین همان‌طور که خواهید دید برخی از زندگی‌نامه‌ها فاقد اطلاعات دقیق شغل، یگان اعزامی، مسئولیت در جبهه، کیفیت شهادت و... است. در نظر گرفتن حداقل و حداکثر کلمات متون زندگی‌نامه‌ها به همین منظور بوده است. بدیهی است این دفتر کماکان پس از چاپ نخستین ویراست فرهنگ اعلام هر استان به فعالیت خود ادامه داده و به جمع‌آوری اطلاعات تکمیلی می‌پردازد. از سوی دیگر این دفتر از تمامی افرادی که در خصوص مداخل مجموعه کتب منتشر شده در چاپ اول این طرح اطلاعات کامل‌تری دارند، دعوت می‌کند تا همراه با مستندات و بیان‌آشنایی و نسبت خود با شهدای مورد نظر برای غنی‌سازی و تکمیل مجلدات ویراست‌های بعدی به یاری ما بشتابند.

توجه به این نکته ضروری است که در صورت اول، مجموعه‌های فرهنگ اعلام به صورت استانی و بدون نمایه‌های اسامی، اماکن و... چاپ شده و در اختیار محققان و نمایندگان قرار گرفته است. پس از عرضه کتب همه استان‌ها و با رفع کاستی‌های احتمالی و اعمال نقد و نظر فرهیختگان پژوهشگران، این مجموعه به صورت کشوری بر مبنای حروف الفبای نام خانوادگی کلیه مداخل همراه با نمایه‌های متنوع از اطلاعات زیست‌نامه شهدای معظم، چاپ خواهد شد. در خاتمه لازم می‌داند از تمامی خانواده‌های معظم شهدای سرزمین و رستان شهدا، نویسندگان و پژوهشگران، کارشناسان و مدیران بنیاد و سایر اشخاص حقیقی و حقوقی که طی سال‌های طولانی برای فراهم آمدن اطلاعات، نگارش و ویرایش، آماده‌سازی و چاپ و نشر این اثر فاخر فرهنگی یاری‌گر ما بوده‌اند قدردانی نموده و از همه خوانندگان و پژوهشگران انتظار می‌رود از ارائه هرگونه نقد و نظر در جهت غنا و تعالی این اثر دریغ ننمایند.

دفتر پژوهش‌های فرهنگی

معاونت پژوهش و ارتباطات فرهنگی

بنیاد شهید و امور ایثارگران